

BERÉNYI EMŐKE

Rituális csapatjátékok

A Híd Kör tizenöt éve a Híd történetében¹

A kilencvenes években a délszláv háború következményeként külföldre távozó középgenerációval olyan értelmiségi vákuum keletkezett a vajdasági magyar szellemi térben, melynek visszahúzó ereje máig érezhető. Hiánypótló gesztust tett ennek betöltésére Faragó Kornélia, a *Híd* folyóirat akkori főszerkesztője, amikor 2009-ben bemutatkozási lehetőséget biztosított a lapban a később Híd Köröt megalapító egyetemistáknak. A nyolcvanas években született, posztháborús nemzedék tagjaként, Híd körösként, a *Híd* egykori főszerkesztőjeként ezt a lap megmaradása szempontjából kulcsfontosságú, sőt az elmúlt tizenöt esztendőre visszatekintve a vajdasági magyar művelődéstörténetben is kiemelkedő jelentőségű eseményként értékelem. Ez a lépés egyébként a periodika történetében és a harmincas években meghirdetett ars poeticájában is kiválóan illeszkedik: „A *Híd* egyik legnagyobb kulturális értéke éppen a változékony folytathatóság, az, hogy hagyományos alapelvekből kiindulva is képes volt mindig újabb és újabb aspektusokra, szellemi dimenziókra irányítani a figyelmet. Mindig voltak olyan mozzanatai a szerkesztésnek, amelyek hagyományt jelöltek, de ezek közül az egyik például a minőséget hangsúlyozó szerkesztői elv és a kritikai értékörzés, a másik éppen az intenzív jelenre, a fiatal alkotókra való koncentráltasága, a harmadik pedig a környező irodalmak iránti érdeklődése volt. [...]

¹ Elhangzott a *Híd* 90. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen, 2024. december 13-án.

A *Híd* szellemi körének az volt a nagy szerencséje és lehetősége, amellyel élni is tudott, hogy a tradíció folytonos felülírása jelentette a tradícióját. Hogy voltaképpen nem az erőszakosan kötelező, nem a moccanatlan hagyományt, hanem a mozgását, a hagyomány-formációkból való időnkénti radikális kilépést ismerhette fel saját, meghatározó tradíciójaként” (Fragó 2014, 10).

Arról, hogy milyen volt a helyzet előtte, pontos képet kapunk Thomka Beátától, aki szerint tájainkon a nyolcvanas évektől, az *Új Symposion* Sziveri-féle szerkesztőségének szétverésétől kezdve „a költészet drámája fokozatosan fordult át a folyóirat, a nemzedékek, a műhely, az ekkoriban még termékenyen működő újvidéki intézmények, a könyvkiadó, a lapok, majd az egész tágabb jugoszláviai magyar közösség drámájába” (Thomka 2009, 122). A kétezres évek elején ennek ellenére mégis biztatóbbak voltak a kilátásaink, mint most. Akkoriban ugyanis – noha felmérések szerint a továbbtanulni vágyó vajdasági magyar érettségizők több mint fele Magyarországon folytatta a tanulmányait (lásd Takács–Tátrai–Eröss 2012, 77–95) – kevésbé érezte hatását a gazdasági migráció. 2005-ben, azaz abban az évben, amelyikben én felvételiztem, még túljelentkezés volt az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Többen közülünk a nagy múltú Középiskolások Művészeti Vetélkedőjén edződtek, és komoly publikálási tervekkel érkeztek ebbe a felsőfokú intézménybe. A tanszék oktatóihoz több szálon kötődő *Híd* azonban az egyetemi padokból elnézve ódon és bevehetetlen erődnék tűnt, tekintve, hogy szerzői átlagéletkora hetven év körül mozgott.

Mivel ebben az időszakban már egyértelműen érzékelhető volt szellemi életünkben a Magyarország felé gravitálás, ottani példákat alapul véve évfolyamtársaimmal, Barlog Károllyal, Gedei Viktóriával és Török Ernával úgy véltük, olyan műhelyre lenne szükség, ahol a tanzékesekek szabadon kísérletezhetnek, és élhetnek az online tér adta jótételehetőségekkel, valamint kihasználhatják a világháló abban az időszakban még radikálisan demokratikusnak tűnő komment szekcióját. Így született meg 2008-ban a *Jelfolyam* művészeti folyóirat, amitől

végül épp a radikálisan demokratikusnak bizonyuló szerkesztési elvek miatt távolodtunk el alapítótársammal, az azóta többkötetes prózaíró Barlog Károllyal (vö. Barlog 2018).

Közben szerencsés változások zajlottak a tanszéken: tanársegédként oktatni kezdett bennünket Szabó Szilvia és Virág Gábor. Ők indították el azt a hosszas egyeztetési folyamatot, amelyből végül létrejött a Híd Kör. Utóbbi szervezői tevékenysége alapjaiban határozta meg e csoportosulás szellemiségét: az általa rendezett *Dombosi történetek – remix* irodalmi táborban vendégül látott szerzők és az ott megtartott workshopok a mai napig fontos tájékozódási pontot jelentenek a számunkra. Ha tehát hálózatelméleti kutatással próbálnánk megközelíteni a Híd Kör megalakulását, akkor annak csomópontjában a most már jó ideje a Forum Könyvkiadót igazgató, íróként is elismert Virág Gábor állna. Életem első könyvbemutatója, amin moderátorként vettem részt, az ő *Csáth kocsit hajt* című novelláskötetéhez kötődik. Nem nehéz tehát észrevenni a mester–tanítvány viszonyból kifejlődő kiadó–szerző kapcsolatot, amely organikusan alakult ki, és amely egyszersmind rámutat a vajdasági magyar irodalom alapvető működésmódjára: arra, hogy távlattalanságunk okán a szerepek közötti határok itt bizony összemosódnak.

A Híd Kör első fellépése a 2009-ben fennállásának hetvenötödik évét ünneplő *Hídhoz* és az ebből az alkalomból megjelent *Rituális labdajátékok* című antológiához kötődik, amely Faragó Kornélia szerkesztésében tizenkét író és költő szövegeit adta közre. Noha ezen szerzők életkora nagy szórást mutat (a legidősebb közülük Jódal Kálmán, aki 1967-ben született), ebben a gyűjteményben publikáltak először együttesen a Híd Kör később ismertté váló tagjai, többek között *A tükörtestvérrel* az Y generáció nemzedéki regényét megíró Tékiss Tamás, sőt az ebben az összeállításban emblematisztikus prózaversével, *A Duna utcával* szereplő és azóta számtalan díjjal kitüntetett Terék Anna is. A kötet név nélkül jegyzett bevezetőjében a következő olvasható: „A rituális labdajáték véresen komolyan veendő. A tétek általában emberfejek. [...] A játék célja, hogy a pályán haladva állandóan a levegőben tartsák a labdát, amelyet csak csípővel, vállal, térdel

lehet érinteni, és hogy a labda végül is áthaladjon a falon csaknem háromméteres magasságra erősített kögyűrűn” (*Rituális labdajátékok* 2009, 5). A *Rituális labdajátékok* volt tehát a beavatási szertartás abba az életre-halálra játszott mérkőzésbe, amelynek irodalmi élet a neve.

Az első években a Híd Kör öndefiníálási kísérletei kocsmaasztalok melletti filozofálásokból indultak ki, de ami végül a csoportidentitás megerősödését hozta, az a sokfelől érkező támadás volt. A hitetlenkedő, a Híd körösök életkora miatt kompetenciájukat szerkesztőként, tanárként vagy bírálóbizottsági tagként kétségbe vonó hangok nyilvánosan visszatérő szólama az volt, hogy a Híd Kör egy felülről irányított kezdeményezés (lásd Kontra 2015). Valóban mesterséges körülmények között fogant: ha viszont pusztán a genezisést vesszük figyelembe, nem árt tisztában lenni az előzményekkel. Ehhez elengedhetetlen megértenünk, hogy a miénk apátlan nemzedék: akikkel szemben meghatározhattuk volna önmagunkat, jórészt máshol keresték a boldogulást, így a kétezres évek huszonévesei egyedül maradtak a nagyszüleik kellően tisztelt és emiatt illendő távolságtartással kezelt generációjával.² A kezdetben áthidalhatatlannak tűnő szakadékon átvezető híd első pilléreit az olyan báty figurák helyezték el, mint Virág Gábor, akiről elmondható, hogy azóta is a vajdasági magyar irodalom nélkülözhetetlen mindenese. A krízisek ugyanis kinevelik a mindeneseket, akikre legutóbb talán a trianoni békediktátum után, a Szenteleky-féle útkeresés érájában volt ekkora szükség (vö. Szarvas 2015, 33–47). Így váltak a korai Híd körösök igazi aktivistákká, a rituális labdajátékok sokszor rettentően naiv és idealista mozgalmáiraivá, akiknek időnkénti falnak menései azt is bizonyítják, hogy nem felülről irányították őket.

A Híd körösök számos rendezvényt indítottak útjára az elmúlt tizenöt évben: 2012-ben a tíz évadot megért *Olvasd be!* című kritikai beszélgetéssorozatot, 2014-ben a *TraNSzportörök* című kétnyelvű verses felolvasóesteket, majd a *KultúrPasst*, mely határokon átívelő, szervezeteket, irodalmi műhelyeket és szépirodalmi folyóiratokat,

² Erről több helyütt írtam már, részletesebben például itt: Berényi 2020, 33–51.

illetve internetes kulturális felületeket felvonultató rendezvénysorozatként működött, 2015-ben az *Olvasatok* című humán tudományi előadás-sorozatot és az azóta is fennálló *Szenteleky–Leskovac Műfordító Tábor*, 2017-ben pedig a *Próbaterhelés* című, középiskolásoknak szóló műhelyfoglalkozás-sorozatot. 2013-ban civil szervezetet alapítottunk azzal a céllal, hogy rendezvényeinket ne teljes mértékben önkéntes alapon szervezzük, hanem legalább egy részüket pályázati támogatásokból finanszírozhassuk. Kerekasztal-beszélgetések házigazdái voltunk, amelyeken – többek között – éppen a folyóiratok fennmaradásának kérdéseit vitattuk meg. Minden megmozdulásunknak hatása volt a *Híd* életére: műfordítások, kritikák, interjúk készültek a nyomukban, mindegyik formálta a Híd Kör tagjainak alkotói identitását, és ezzel például a Forum Híd Könyvtár sorozatát is felélesztette. Több, fiatal alkotóknak szentelt blokk után 2012-ben jelent meg a *Híd* első Fiatal alkotók száma Patócs László szerkesztésében. A 35 év alatti alkotókat felvonultató nyári lapszámaink azóta szinte hagyományosan a legnagyobb érdeklődésre számot tartó kiadványaink. Nem mellesleg pedig a Híd Körből került ki a *Híd* legutóbbi három főszerkesztője: Sági Varga Kinga és jómagam előtt a már említett, korai halálával tátongó űrt maga után hagyó Patócs László.

Szarvas Melinda nemrégiben közölt esszéjében (Szarvas 2024, 22–27) formai és tartalmi sokszínűségük ellenére egységes nemzedékként kezeli a Híd Kör lírikusait. Mint kiemeli, ezen szerzők számára gyerekként volt meghatározó esemény a délszláv háború. „[A]kkoriban / senki sem tudott elaludni a nagy huzatban. / A kilencvenes évek huzatában” – idézi Cirok Szabó István *Agancsparkját* (Cirok Szabó 2019, 41). Az *Alvás után* című költeményben megjelenített huzat sok mindenkit, főként az előző generációk tagjai közül, kiszakított ebből az irodalmi térből. „Mára csak én maradtam a faluban. / Meg néhány kutya, amely hűségesen követ. / [...] / Az utolsó lakosok, / egy meddő ruszin házaspár, / tavaly októberben hagyták el a falut. / Utána már csak néhány átutazóval találkoztam. / Hívtak, hogy menjek velük, / de maradtam. / És tovább is maradni fogok” (Benedek 2014a, 51). Ezt Benedek Miklós írta *Exodus* című versében, amely a

2014-es *Mintha emberekből állna* című kötetben található. Ugyanebben a kiadványban szerepel *Elnök vezér* című költeménye is, amely az emigráns lét emblematikus költeményére, a Domonkos István által 1971-ben Svédországban írt *Kormányeltörésben* című versre utal már címében is. E Domonkos-költemény az, amelyhez viszonyíthatók a későbbi generáció tagjainak is elvándorlással – vagy épp maradás-sal – kapcsolatos írásai. Ezzel szemben Benedek így fogalmaz: „Sokan menni külföldre / kofferban szalonna / két kiló kenyér / én ennek örülni / itthon lenni csend / élet estéknént / simogatni engem halántékon” (Benedek 2014b, 43). Az talán már ebből a rövid idézetből is kiderül, hogy Benedek költeményének nyelve nem olyan kíméletlenül pontos, mint a Domonkos-versé, írja Szarvas Melinda. Annak azonban, hogy a fiatal költő is megtartja a főnévi igenevekkel érzékeltetett eltávolodást, annyi jelentősége mégiscsak van, hogy az ő megszólalója otthon kerül közel a nyelvvesztéshez – a nyelvi kisebbségi közeg zsugorodása révén.

A nyelvvesztés másik aspektusát Terék Anna *külfÖLD* című verse mutatja. A szerzőt, noha nem idegen nyelvi közegbe költözik, mégis idegenként tartják számon, hiába halványul árulkodó akcentusa. „nekem már nincs szép / középzárt e betűm, / nekem kezd eltűnni az akcentusom, / csak pár beékelt szerb szó és / káromkodás / jelzi, hogy nem vagyok / »teljesen magyar«” (Terék 2011, 51). Innen visszatérve Vajdaságba pedig épp az új nyelvi hatások különböztetik meg: „engem itthon is bántanak, / csak egy másik akcentus miatt. // nekem nincs saját hivatalos nyelvem, / és csak kevert kultúrám van” (uo. 52). Az identitás meghatározása e generáció számára sem problémamentes, az idegenségérzés mindegyikük költészetét alapvetően meghatározza, állapítja meg Szarvas Melinda.

A korábbi nemzedékekhez való kapcsolódás leginkább az idegenséget tematizáló vonatkozásokban erős. Celler Kiss Tamás *A mérgezett gyalog* című kötetének *mifelénk a pandák* versében így fogalmaz: „mert olyanok vagyunk, mint a pandák, / amelyek azért foltosak, hogy elrettentsék / ellenfeleiket vagy elrejtőzzenek a tájban, / de mivel egyik sem megy nekik, / ezért egyszerűen csak aranyosak. // és

még azt is mondd, hogy mifelénk / az élethez ügyetlen, de szeret-
hető, / ez a nemzeti fajta, csak itt se nem óvják, / se nem simogatják”
(Celler Kiss 2021, 35). Az itt leírt viszonyulás valóban tapasztalható (az,
amit Celler Kiss a rájuk mondott „aranyos” jelzővel érzékeltet), s rimel
arra, amit Sziveri a kilencvenes években Keresztury Tibor *Félterpesz-
ben* című interjúkötetében így fogalmazott meg: „a határon túliakat
csupán »kuriózumként« ha emlegetik” (Keresztury 1991, 95). Annak a
kihalófélben lévő, védett állatfajként való létezésnek a *modus vivendi*-
jét írjuk tehát tovább, amit Tolnai Ottó is megörökít egyik poémájá-
ban: „mind kevesebb veszprémben a flamingó / [...] / veszprémben
nem szaporodnak / legfeljebb teszi hozzá az ifjú állatkerti munkás /
ha tükörtermet tudnánk biztosítani nekik / [...] / a kisebbségi költők-
nek is tán éppen ez lenne a feladatuk / tükörteremmé lenni / tükör-
termet alkotni / bálterem nagyságút a kisebbségnek / biztosítani a
tömeg illúzióját / a maradáshoz” (Tolnai 2001).

Kihívásaink a kisebbségi létmódhoz kötődnek. A *Híd* a Kárpát-me-
dence legrégebb óta megjelenő irodalmi, társadalomtudományi és
művészeti folyóirata. Kilencvenéves múltja, és hogy minden életsza-
kaszában képes volt a megújulni tudás hagyományát gyakorolni,
felénk, a legfiatalabb nemzedék képviselői felé is kötelező érvényű
elvárásokat támaszt. A *Híd* a vajdasági magyarság sajátos tükre, mely-
nek történetét végigkísérve megállapíthatjuk, hogy mindig is aktívan
reagált a történelem legvérvizarosabb évszázadának, a 20. század-
nak a kihívásaira. Később pedig matuzsálemi korának dacára belát-
ta, hogy tradíciója folytathatósága érdekében vonzóvá kell válnia az
ifjúság számára, hiszen csak így biztosíthatja túlélését. A *Híd* azzal,
hogy meglehetősen hosszú emlékezetet kölcsönöz nekünk, volta-
képpen egy folytonos irodalmi-kulturális valahová tartozást közvetít
a számunkra. Az egykori diskurzív terek rekontextualizáló értelmezé-
se arról győzhet meg bennünket, hogy a különböző korszakok szer-
kesztői általában felismerték, hogy a tiszteletre méltó hagyományok,
amelyek fontosak a számunkra, csak akkor tarthatók életben, ha a friss
szellemi vállalkozásokban formálódnak újra. A *Híd* Kör nemzedéké-
nek képviselőjeként én főszerkesztőként erre vállalkoztam, és bízom

benne, hogy utódaimnak is ez lesz a legfontosabb: megtartva a *Híd* kultúra- és értékközvetítő szerepét egy társadalmilag tudatosabb, nyílt kommunikációjú teret hoznak létre, melybe szabad bejárása lesz mindazoknak, akik a vajdasági magyar művészet elkötelezettjei.

Irodalom

- Barlog Károly. 2018. JELfolyam – az alkotás lélektani FOLYAMata. In *YUHAR – Jugoszláviai Magyar Archívum*. <https://www.yuhar.hu/2018/11/29/jelfolyam-az-alkotas-lelektani-folyamata/> (2024. 12. 10.)
- Benedek Miklós. 2014a. Exodus. In *Mintha emberekből állna*. 51. Újvidék: Forum.
- Benedek Miklós. 2014b. Elnök vezér. In *Mintha emberekből állna*. 43. Újvidék: Forum.
- Berényi Emőke. 2020. Szentekből hősök. In *Üvegplafon*, szerk. Lendák-Kabók Karolina. 33–51. Újvidék: Forum.
- Celler Kiss Tamás. 2021. mifelénk a pandák. In *A mérgezett gyalog*. 35. Budapest–Újvidék: FISZ–Forum.
- Cirok Szabó István. 2019. Alvás után. In *Agancspark*. 41. Újvidék: Forum.
- Faragó Kornélia. 2014. Dinamikus gondolatok, változó arculatok. In *Mozgalom, kultúraformálás, irodalmi gondolkodás*, szerk. Faragó Kornélia. 7–12. Újvidék–Zenta: Forum–VMMI.
- Keresztury Tibor. 1991. *Féltérpeszben: Arcképek az újabb magyar irodalomból*. Budapest: JAK–Magvető.
- Kontra Ferenc. 2015. A bosszú olyan hosszú. In *Magločistač*. <https://www.maglocistac.rs/su-botica/kontra-ferenc-rekontra-a-magyar-szoban-a-bosszu-olyan-hosszu> (2024. 12. 10.)
- Ritúális labdajátékok*. 2009. Szerk. Faragó Kornélia. Újvidék: Forum.
- Szarvas Melinda. 2015. Nélkülözött profik, nélkülözhetetlen dilettánsok (A dilettánsok Szenteleky Kornél által kijelölt meghatározó szerepe az 1920-as évek végén szerveződő magyar vajdasági irodalomban). *Híd*, 79 (2): 33–47.
- Szarvas Melinda. 2024. „És tovább is maradni fogok” – A fiatal vajdasági költészet lehetséges irányai. *Parnasszus* (4): 22–27.
- Takács Zoltán – Tátrai Patrik – Erőss Ágnes. 2012. A Vajdaságból Magyarországra irányuló tanulmányi célú migráció. In *Tér és Társadalom* (2): 77–95.
- Terék Anna. 2011. külfÖLD. In *Duna utca*. 44. Újvidék: Forum.
- Thomka Beáta. 2009. Symposion-kollázs. In *Déli témák*. 119–139. Zenta: zEtna.
- Tolnai Ottó. 2001. Veszprémi vers. In *Balkáni babér*. Pécs–Jelenkor. <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/TOLNAI/tolnai00001/tolnai00013/tolnai00013.html> (2024. 12. 05.)